

K JEDNÁNÍ O ZÁKAZU NEBO OMEZENÍ POUŽITÍ NEHUMANĚNÍCH KONVENČNÍCH ZBRANÍ V MEZINÁRODNÍM PRÁVU

Dne 10. dubna 1981 podepsal zmocněný představitel ČSSR v New Yorku Úmluvu o zákazech nebo omezeních použití určitých konvenčních zbraní, které mohou způsobovat nadměrné utrpení nebo mít nerozlišující účinky.

Úvedenou úmluvu ratifikoval SSSR v červnu roku 1982 a ostatní socialistické státy včetně ČSSR v měsících červnu až červenci téhož roku.

Úmluva se stala tedy pro ČSSR závaznou normou mezinárodního práva a vzhledem k některým aspektům vojenskoodborného charakteru vyvstává po jejím vstupu v platnost nutnost brát v úvahu humanitární aspekty, hlediska vyzbrojování, vývojové trendy zbraňových systémů, možnosti odzbrojení, jakož i problémy bezpečnosti států nejrozličnějších struktur a další závažné otázky často protichůdné povahy. Jako sporný se dokonce často jevil i smysl dílčích zákazů určitých druhů zbraní. Bylo argumentováno i tím, že moderní zbrojní technika by mohla najít prostředky a cesty k nahrazení zakázaných zbraní, případně i ještě účinnějšími. Tak by mohla dobře miněná opatření nechtě dále podnítit zbrojní technologické závody a přitom ještě příznivě ovlivnit postavení velmocí v poměru k menším státům. Přesto však byl podniknut pokus o vypracování všestranně přijatých a vyvážených zásad.

Těmito otázkami se zabývaly dvě schůzky expertů a čtyři zasedání diplomatické mezinárodní právní konference v Ženevě v letech 1974 až 1977. V jejich průběhu se nepodařilo dosáhnout dohody o konkrétních zákazech. Do doplňkových protokolů z roku 1977 k Ženevským dohodám z roku 1949 byla však zahrnuta v této oblasti velmi obecná ustanovení, a to:

1. V ozbrojeném konfliktu nemají zúčastněné strany neomezené právo volby metod a prostředků vedení války.

2. Je zakázáno používat zbraní, střeliva a materiálu, jakož i metod vedení války, vhodných ke způsobení zbytečných zranění nebo nadměrného utrpení.

Tyto principy nejsou nové a jsou ve velmi podobné formě obsaženy již v Haagské konvenci o vedení pozemní války. I v případě upuštění od určení toho, co je třeba rozumět pod pojmem „zbytečná“ zranění nebo od rozdělení lidského utrpení na „nutné“ nebo „nadměrné“, je nutné konstatovat, že možnosti výkladu těchto ustanovení jsou velmi široké. Vymykají se konkrétnímu určení a bez závazných definicí nemají skutečnou právní hodnotu. V neposlední řadě i z tohoto důvodu bylo doporučeno uskutečnit další jednání mezinárodně právního a expertního charakteru.

Dne 19. 12. 1977 rozhodlo Valné shromáždění OSN o svolání konference s rozsáhlým a složitým názvem „Konference Spojených národů o zákazu nebo omezení použití určitých konvenčních zbraní, které mohou způsobovat nadměrná zranění anebo mít nerozlišující účinky“. Ostatní zbraně, jako např. zbraně hromadného ničení, jichž se mohou uvedená kritéria týkat spíše než jakýchkoli konvenčních zbraní, byly tedy z pořadu konference vyloučeny. Jinak by totiž bylo sotva možné získat pro tuto konferenci souhlas některých jaderných velmocí.

Konference OSN o konvenčních zbraních v letech 1979–1980

Po dvou zasedáních přípravné konference v letech 1978 a 1979, která řešila organizační, jakož i některé základní věcné problémy, sešla se na podzim 1979 poprvé příslušná konference OSN. Bylo však nutné svolat ještě další, v pořadí druhé zasedání této konference, aby mohlo být dosaženo konečného výsledku. Tato druhá konference se konala v Ženevě v měsících září a říjnu 1980. Není cílem tohoto článku líčit průběh konference ani hodnotit její výsledky z hlediska mezinárodního práva. Pájde především o otázky vojenských aspektů přijaté smlouvy a z tohoto pohledu o předběžný rozbor jejích věcných dopadů.

V průběhu jednání se postupně vyjasnilo, že existují pouze tři oblasti, v nichž je reálně možné dosáhnout určité dohody, a to

- zákaz použití munice, jejíž střepiny nemohou být v lidském těle zjištěny rentgenovými paprsky,

- pravidla pro použití min,
- omezení použití zápalných zbraní.

Kromě toho bylo hned z počátku jasné, že u posledních dvou oblastí půjde v podstatě jen o zesílenou ochranu civilního obyvatelstva. Ukázalo se rovněž, že jiné oblasti budou vůbec vyňaty z pořadu konference. V tomto případě šlo např. o explozivní směsi určitých látek se vzduchem, aplikovanými ze vzduchu, o určité druhy tříštivých střel, kazetové pumy a střelivo malorážních zbraní s vysokou počáteční rychlostí. Všechny pokusy o další projednávání těchto prostředků byly vzápětí odmítnuty nebo zablokovány. Tím méně mohlo být vůbec očekáváno nebo dosaženo souhlasu o zařazení těchto prostředků do výše uvedené kategorie konvenčních zbraní.

Po dramatickém jednání byly skoro v poslední minutě přijaty a schváleny tři protokoly a tzv. rámcová smlouva.

Střepiny nezjistitelné rentgenovými paprsky

V protokole č. I je uvedeno, že „je zakázáno použít jakýchkoli zbraní, jejichž hlavním účinkem je způsobit poranění střepinami, které v lidském těle nejsou zjištěné rentgenovými paprsky“. Jde především o střely nebo jiná výbušná tělesa, jejichž úlomky jsou např. z plastických hmot, skla nebo podobného materiálu. Poukaz na „hlavní účinek“ se ukázal jako nutný, protože i munice, jejíž vlastní účinné střepiny jsou rentgenovými paprsky zjištělné, může obsahovat prvky, jako například části zapalovače, které by jako takové mohly podléhat zákazu. Kromě toho má být pomocí této definice vysvětleno, že zbraně, jejichž primární účinek vůbec není určen proti živé síle, jsou vypuštěny, i když by jednotlivé náhodné střepiny uvedené kategorie mohly člověka popřípadě zranit. Jako příklad může sloužit protitanková mina s pláštěm z plastické hmoty.

O tomto protokolu bylo prakticky dosaženo dohody bez rozsáhlé diskuse. Tuto skutečnost expertní kruhy komentovaly v tom smyslu, že takovým zbráním z plastických hmot se v mezinárodním rámci nepřikládá žádný zvláštní význam a že v této oblasti nejsou ani žádné významné projekty jejich dalšího vývoje.

Pravidla pro použití min

Protokol č. II pojednává o pozemních minách. Námořní miny do něj nejsou zahrnuty, pokud se nepoužívají k obraně pobřeží nebo pokud nejsou umístovány ve vnitrozemských vodách. Protokol definuje především tři relevantní kategorie, a to:

- miny včetně min kladených na dálku,
- nástražné miny,
- „jiné prostředky“, jimiž se rozumějí ručně položené nálože přiváděné k výbuchu dálkovým řízením nebo po uplynutí určité doby.

V článku 3 je uveden výslovný zákaz použití uvedených tří kategorií proti osobám, které nemají statut komabantů (bojovníků), jakož i zákaz nerozlišujícího použití, tedy takového, které

- není zaměřeno proti vojenskému cíli nebo nemůže být proti takovému cíli zaměřeno,

- vyvolá náhodné ztráty civilních osob, které by vzhledem k očekávanému přímému a konkrétnímu vojenskému úspěchu byly nepoměrně velké.

Znění protokolu spočívá v souhlasném pojetí, že miny jsou legitimním a účinným

prostředkem obrany a mají typický defenzivní charakter.

V článku 4 je proto použitých tří kategorií těchto zbraní v osídlených oblastech, jako např. v obydlích městech a vesnicích, sice zásadně zakázáno, avšak tento zákaz je dlouhým katalogem výjimek velmi omezen.

Podle toho není použití těchto prostředků zakázáno:

- probíhají-li v těchto oblastech bojové akce nebo jsou-li takové akce předvídané,
- v jiných případech, kdy následují ochranná opatření, jako např. zřízení varovných tabulek, hlídek nebo ohrad, popřípadě jen zveřejnění příslušného varování.

Dále je dovoleno umístování náloží v osídlených oblastech nebo v blízkosti nepřátelských cílů, např. průzkumnou skupinou na nepřátelském tanku, který by se nacházel v osídleném místě dále od fronty.

Článek 5 protokolu se zabývá minami kladenými na dálku. Jejich použití je dovoleno pouze tehdy, jsou-li opatřeny neutralizačním nebo samodestrukčním mechanismem nebo lokalizovány stejným způsobem jako normální miny a mohou být zakresleny v příslušných plánech minových polí. Toto poslední pravidlo je významné v tom smyslu, že umožňuje např. kladení min v malé výšce vrtulníkem, zatímco nepravděelný rozptyl min z větších výšek podléhá jasnému zakázku.

Zákaz nástražných min určitého typu

Pro použití nástrah platí obecná zásada, že válečná lest je sice dovolena, věrolomnost je však zakázána. Přijatý protokol č. II objasňuje v článku 6 na základě detailních ustanovení, co se rozumí pod případy věrolomnosti, které jsou zakázány. Pod výslovný zákaz spadají ty nástražné miny, které „ve formě zdánlivě neškodného přenosného předmětu jsou navrženy a konstruovány výslovně k tomu účelu, aby obsahovaly výbušné látky a při dotyku nebo přiložení explodovaly“. Do této kategorie patří např. výbušné předměty v podobě fotoaparátů nebo plnicích per. Dále je ve zmíněném článku zakázáno připevnění nástrah na určité objekty. Jejich přehled uvádí mezinárodní ochranné značky, nemocné, raněné a mrtvé lidi, pohřebiště, krematoria a hroby, zdravotnická zařízení, hračky a jiné potřeby pro děti, dále pokrmy a nápoje, kuchyňská zařízení a přístroje s výjimkou těch, která jsou umístěna ve vojenských zařízeních. Kromě toho sem patří jednoznačně předměty náboženského charakteru, historické a náboženské

pamětihodnosti a pomníky, které představují kulturní nebo duchovní dědictví národů.

Zpracování, ukládání a uveřejňování plánů minových polí

Jádrem protokolu č. II je článek 7, který ukládá stranám zúčastněným v konfliktu, zakreslení všech předem plánovaných minových polí. Vychází se přitom ze zásady, že minová pole se zpravidla nekládou neplánovaně. Na druhé straně nelze vyloučit, že zvláště v naléhavých situacích může vzniknout potřeba rychlého položení. V těchto případech nelze požadovat povinné zakreslení; je však žádoucí. Všechny takové nákresy minových polí je třeba uchovávat s cílem zachování možnosti přijetí odpovídajících opatření k ochraně civilního obyvatelstva po ukončení nepřátelství. Tento článek měl původně obsahovat povinnost dát takové podklady po ukončení aktivního nepřátelství k dispozici i nepřátelské straně. Takový absolutní příkaz, který by podle názoru mnoha delegací mohl podstatně přispět k ochraně civilního obyvatelstva, nezískal však souhlas všech zúčastněných států. Bylo argumentováno hlavně tím, že nelze očekávat od státu, jehož území je po ukončení bojové činnosti částečně okupované nepřitelem, aby přenechal okupantovi plány vlastních minových polí na vlastním, i když obsazeném státním území. Proto byla v protokole omezena povinnost předávat si vzájemně, jakož i Organizaci spojených národů, plány minových polí pro ty případy, kdy se po ukončení nepřátelství nenacházejí na cizím území žádná vojska. V případě pozdějšího stažení vojsk vstupuje tento závazek v platnost teprve po úplném vyklizení obsazených území. Ve všech ostatních případech se požaduje pouze to, aby zúčastněné strany uskutečnily všechna nutná a odpovídající opatření včetně použití takových nákresů a plánů k ochraně civilních osob před účinky minových polí, min a nástrah. Tento článek je pak doplněn článkem 9, který dává popud k mezinárodní spolupráci při odstraňování min. V technickém doplňku jsou uvedeny určité souhrnné směrnice pro zákresy minových polí, přičemž se požaduje, aby v nich byl přinejmenším udán jejich rozsah a místní poloha na základě koordinát jediného vztažného bodu.

Ochranná opatření pro vojska OSN

Delegace účastnických států, které mají zkušenosti z procesu poskytování kontin-

gentů ozbrojených sil pro mírové operace OSN, požadovaly zvláštní ochranná opatření pro ozbrojené síly OSN s poukazem na oběti, které si vyžádaly některé z dosavadních operací.

Tento požadavek byl splněn zařazením článku 8, který zavazuje v konfliktu zúčastněné státy, aby při zasazení ozbrojených sil OSN podle možnosti odstranily nebo zneškodnily veškeré miny a nástrahy v prostoru zasazení a v každém případě uskutecnily všechna opatření, vhodná k ochraně personálu ozbrojených sil OSN při plnění jejich úkolů. Navíc požaduje, aby příslušnému veliteli jednotek OSN byly na jeho vyžádání zpřístupněny všechny plány minových polí a podobné dokumenty o minách a nástrahách v prostoru zasazení. Obdobná ochrana přísluší i větším civilním misím Spojených národů.

Protokol o zápalných zbraních

Protokol č. III definuje především pojem „zápalné zbraně“ jako „každou zbraň nebo municí, která je primárně určena k tomu, aby zapálila objekty nebo způsobila popáleniny osobám... a to plameny nebo tepelnými účinky nebo kombinací obou, vyvolanými chemickou reakcí látky dopravené na cíl“.

Jako zbraně, které nespadají pod pojem „zápalné zbraně“, jsou v protokole klasifikovány

- munice, která může mít náhodný zápalný efekt, jako je osvětlovací, svítící, dýmová nebo signální,

- munice, u níž jsou kombinovány průbojné, výbušné nebo střepinové účinky s dodatečným účinkem zápalným; jsou to např. protipancéřové a tříštivé střely, trhavé pumy a podobná munice s kombinova-

ným účinkem, u nichž zápalný účinek není výslovně zaměřen na vyvolání popálenin u osob, nýbrž na zničení nebo vyřazení vojenských cílů, jako jsou pancéřová vozidla, letadla, zařízení nebo materiální zdroje a zásoby.

Za definicemi pak následuje krátký a v podstatě jediný operativní článek. Jak jsem uvedl výše, selhaly na konferenci všechny pokusy o respektování požadavku ochrany osob, které mají statut kombatanů. Proto se článek zabývá pouze ochranou civilních osob a civilních objektů. V první řadě opakuje zákaz útoku proti civilnímu obyvatelstvu a dále uvádí některá ustanovení, která jsou novinkou v oblasti humanitárního práva.

Především zakazuje za všech okolností učinit vojenský cíl, který se nachází uprostřed koncentrace civilních osob, předmětem útoku ze vzduchu s použitím zápalných zbraní.

Dále zakazuje učinit vojenský cíl, který se nachází uprostřed koncentrace civilních osob, předmětem útoku s použitím zápalných zbraní s výjimkou jeho vedení formou náletu. Výjimku ze zákazu uvádí tehdy, je-li takový vojenský objekt jasně oddělen od koncentrace civilních osob a jsou udělena všechna možná opatření k omezení zápalného účinku pouze na vojenský cíl a k vyhnutí se nebo alespoň omezení případných ztrát na životě a zdraví civilních osob a zničení civilních objektů.

Je rovněž zakázáno učinit lesy a jiné druhy porostu předmětem útoku s použitím zápalných zbraní kromě případů, kdy jsou tato přírodní prostředí využita k ukrytí nebo maskování jednotek a jiných vojenských cílů anebo samy představují vojenský cíl.

Tyto tři protokoly představují v podstatě konkretizaci existujících, všeobecně dodržovaných zákazů a úprav ve vztahu k určitým kategoriím zbraní. Hlavním požadavkem je větší ochrana civilního obyvatelstva. Byly požadovány i rozsáhlé zákazy jejich použití proti vojskům, které se však nepodařilo prosadit.

Pokud jde o výše zmíněnou tzv. „rámcovou smlouvu“, je nutné vyzvednout pouze některá její podstatná ustanovení. Pro vojenské instituce účastnických států je důležité ustanovení, na jehož základě má být obsah všech tří protokolů zahrnut do výcvikových programů ozbrojených sil smluvních stran. To je samozřejmě nutné chápat tak, že každá smluvní strana má

právo stanovit způsob i úroveň seznámení příslušníků svých ozbrojených sil s obsahem protokolů. Protože hlavně protokoly č. II a III jsou ve svých formulacích dost komplikované, bude nutné připravit takové seznámení formou, která odpovídá příslušné úrovni.

Pokud jde o vstup smlouvy v platnost, není zatím možné předvídat přesnější datum. Smlouva je již od dubna 1981 otevřena k podpisu u depozitáře, jímž je generální tajemník OSN. Pro ratifikační proces je určující ustanovení, že smlouva vstoupí v platnost šest měsíců po dni přistoupení dvacáté smluvní strany. Tato procedura bude vyžadovat delší dobu a experti počítají s několika lety.

Nelze zamlčet ani skutečnost, že mnohé delegace hlavně z rozvojových zemí vyjadřovaly určité zklamání, že nemohlo být dosaženo více. Podle jejich názoru je výsledek jednání minimem dosažitelných možností a bude třeba dalšího úsilí v této oblasti i v dalších letech.

Na druhé straně byla kladně hodnocena skutečnost, že navzdory ztížené mezinárodní situaci bylo v tak citlivé oblasti možné dosáhnout projevu shodné vůle smluvních stran všech mocností i jednotlivých teritoriálních bloků a skupin států.

Protokoly tedy ukazují velmi zřetelně hranice, které za současné situace nemohou být překročeny. Jsou v neposlední

řadě i indikátorem pro rozsah a obsah prostředků ozbrojeného násilí, které je v našem současném světě stále ještě prostředkem k prosazení dílčích nebo skupinových politických cílů. Dokud však trvá tato situace, jsou žádoucí i zesílená opatření k ochraně jejich obětí. Je nepochybné, že Ženevské protokoly z roku 1980 — ať jakkoli nedokonalé — představují další krok v tomto směru. Jsou kromě toho jediným smluvním aktem ve vojenské oblasti, který byl v posledních letech zhoršené mezinárodní situace vypracován a uzavřen, a to za významné úlohy států socialistického společenství v čele se SSSR. Svou kladnou úlohu sehrála i delegace ČSSR.

СОДЕРЖАНИЕ

Генерал-майор Ярослав Клиха

Психологическая война в планах империалистической агрессии 3

Автор статьи объясняет сущность психологической войны, которую ведут армии блока НАТО против государствам Варшавского Договора, а разбирает как проблематику политической, так и психологической подготовки личного состава вооруженных сил НАТО. Он также показывает основное направление идеологической диверсии и цель психологической войны.

Полковник Олдржих Малер, кандидат философских наук, доцент

Военное соотношение сил и международные отношения в восьмидесятых годах 12

Автор объясняет стратегическую точку зрения военного соотношения сил и его возможное развитие. Выходя из этого автор разбирает следствия нарастания военного аспекта технического прогресса и стремление империалистических государств и его использование для гонки вооружения, а также технического развития различных систем вооружения.

Полковник Владимир Улрых, кандидат философских наук

Современный бой и вопросы партийно-политической работы 17

Автор, исходя из некоторых особенностей и новых черт современного боя, разбирает направление и содержание партийно-политической работы. Он обращает особое внимание на морально-боевую и психологическую закалку войск, развитие патриотизма, а также на углубление идейного влияния в войсках.

ВОЕННОЕ ИСКУССТВО

Полковник Зденек Грон, кандидат военных наук, доцент
полковник Душан Котуч

К проблематике марша 21

Авторы статьи рассматривают некоторые особенности и принципы марша в условиях нашей местности и коммуникационной сети. Они разбирают марш с точки зрения его проведения в условиях мирного времени и во время начала возможной агрессии противника. Кроме этого, они обращают внимание также на марш, который осуществляют войска с предвидением столкновения с противником, а также мимо опасность столкновения с ним.

Генерал-майор Вацлав Роучка

К защите войск от технической разведки противника 28

Автор статьи, исходя из возможностей ведения разведки вероятного противника, разбирает особенности, цели и задачи защиты от технической разведки в мирное время. Далее он рассматривает активные и пассивные мероприятия защиты в отдельных периодах действий войск в мирное время.

Майор Франтишек Валах

Подготовка учений в короткие сроки 33

Автор статьи рассматривает формы и способы подготовки учений в короткие сроки. При этом он обращает внимание на следующие вопросы: учебные цели и задачи отдельных этапов учения, а также формы и содержание некоторых разрабатываемых документов. Далее автор разбирает важнейшие принципы связанные с подготовкой учения в короткие сроки.

Капитан Богумил Брехта

К военно-научному исследованию в автоматизации управления 40

Автор статьи разбирает возможные цели и методы проведения военно-научного исследования вопросов автоматизации управления. Он намечает некоторые принципы проведения исследования эффективности в автоматизации управления войсками на разных учениях.

Полковник Яромир Ланк, кандидат военных наук, доцент

Комбинированные противотанковые резервы 45

Автор статьи на основе анализа боевых возможностей современных танков вероятно-го противника оценивает боевые возможности настоящих противотанковых средств, особенно ПТУР и противотанковых пушек и рассматривает некоторые вопросы создания комбинированных противотанковых резервов состоящих из ПТУР и противотанковых пушек.

Полковник Карел Волны, кандидат военных наук

Восстановление нарушенной системы противовоздушной обороны страны . . . 52

Автор статьи разбирает восстановление системы ПВО страны, обращая особое внимание на восстановление: сил нарушенной системы в рамках объединения ПВО страны, управления, огневой системы средств ПВО и разведки. Кроме этого автор рассматривает возможную методику оценки обстановки и содержание решения командующего, а также содержание „Плана восстановления ПВО объединения ПВО страны“.

Полковник Йиржи Червенка

Инженерный дорожно-мостовой полк при обеспечении высокого темпа наступления 60

Автор статьи разбирает основные задачи инженерного дорожно-мостового полка, его организационную структуру, важнейшие задачи, которые выполняют подчиненные подразделения предназначенные для восстановления коммуникаций, а также для постройки мостов через водные преграды.

Генерал-майор Ладислав Матейка

Оценка эффективности эксплуатации и ремонта вооружения 67

Автор статьи на основе общего понятия эксплуатации вооружения разбирает режим использования вооружения, формы контроля, режим ухода за оружием, способы его складирования и ремонта.

ИЗ СОЦИАЛИСТИЧЕСКИХ АРМИЙ

Информационная работа штабов 73

К методике оперативно-тактических летучек 78

ИНФОРМАЦИИ

Разведка в армиях государств НАТО 83

Статья информирует читателей о главных видах и способах ведения разведки в армиях главных государств НАТО, а также о способах и формах использования данных разведки в наземных войсках, для подготовки и ведения операции (боя).

К переговорам о запрещении или ограничении применения негуманного классического оружия в международном праве 90

Статья информирует читателей о трех важнейших протоколах, разбираемых на Ассамблеи ООН. Они представляют конкретизацию существующих и вообще соблюдаемых законов и установлений в отношении к отдельным категориям вооружения.